

In memoriam

Jakobovits Miklós

December 16-án volt tíz éve annak, hogy a neves nagyváradai képzőművész, Jakobovits Miklós eltávozott az élők sorából. Mint arról múlt havi lapszámunkban beszámoltunk, hagyatékának 34, római ihletésű darabjából kiállítás nyílt november 20-án a nagyváradai római katolikus püspöki palota második emeleti kiállítótermeiben. A *Kozmikus oltár* című tárlat egy éven át tekinthető meg az egyház birtokába néhány éve visszakerült s azóta dicséretes felújításon átesett, egyre jelentősebb művészeti centrummá váló impozáns hajlékban. Az alábbiakban a tárlatnyitón elhangzott méltatások közül a Lakatos-Balla Tünde kurátorét, a Füstös-Makár Zsolt művészettörténészét és a Jovián György festőművészt olvashatják.

*

„Jakobovits Miklós, az ember, összetéveszthető a művésszel, Jakobovits Miklós, a művész, összetéveszthető az emberrel. Ki tehát Jakobovits Miklós? Azt hiszem, egy személyben a filozófia varázslója és a varázslat filozófusa. A megnevezhetetlen alaphelyzet. Azt hiszem, a világ és a fény szerelmese, a fényé, mely valóssá teszi e világot. És ebben a szerelemben különös örömmel hívja tánra a fényt. Nem könnyű, vad tánc. Egy olyan tánc, amit régen táncoltak, és ennek a táncnak a vége

jó. Utána megmarad a hely, a tánchely, ami nem más, mint Jakobovits Miklós festménye, nem más, mint egy új világ, amit a művész és a fény teremtett a mi régi világunkból, e bolond táncban.”

A pályatárs és jó barát, Dorel Găină festőművész gondolatait fűzzük tárlatunk margójára, hiszen ráérzően jellemzi azt a katartikus és elmélyült alkotói mágiát, amiben az örök kereső és kísérletező Jakobovits Miklós (1936–2012) művei születtek, hogy a kortárs erdélyi festészet nemzetközi mérőföldkövévé emeljék alkotójukat, aki kozmikus vándorútján, immár tíz éve visszatért teremtőjéhez. A Jakobovits-életmű legelmélyültebb, utolsó, római korszakába invitáljuk a látogatót. A vallásosságtól megszeppent tekintetű kisfiú, aki édesapja címfestő műhelyében, Kolozsvárott ízleli meg a kéktörés csodáját, a színek üzenetét s a tehetség ellenállhatatlan hívását, e gazdaggá érett alkotói korban egyesítette, mondhatni tökélyre fejlesztette az anyagban, a formákban, az elemekben való elmélyülést, a transzcendenssel való lényegi egyesülés csodáját. A leegyszerűsödött formavilágból, a múlt Thomas Mann-i feneketlen kútmélyéből, a festék repedezett rétegződéséből bontakozik ki az a „kozmosz oltár”, amely kapocs Jakobovits Miklós filozofikus, istenkereső alkotói énje és Elóhim, az Örökkévaló között.

A kiállításunkba válogatott 34 alkotás az Örök Város, Róma bűvöletéből kipattanó ciklus reprezentatív keresztmetszete, s immár a 2000-es évekbe, Jakobovits Miklós önkifejezésének legteljesebb, haláláig tartó időszakába kalauzolja a látogatót.

„Rembrandt posztókereskedőinek zöldekben játszó vörös asztala, Velázquez kék szoknyás infánsnője (...) Braque mélybarna mandolinja”, a németalföldi, a spanyol és a francia hatás, a rendszerváltás előtti nagy impressziók a 2000-es évek elején egészülnek ki a Róma-élménnyel. S ez megtermékenyítőleg találkozik a jakobovitsi művészet abbéli szándékával, hogy a szemet kápráztató XX. századi kórtűnet, az üres dekorativitás helyett a fokozatosan leegyszerűsödő, elmélyült, filozofikus festészet „megbízható izzásában” fogalmazza meg mondandóját. Megérintik a mediterrán színek és formák. Lenyűgözik a római kori romok vörösén égő, repedezett tégláiwei, a faragott kövek évezredes sápadtsága és márványa, a templomok istenölelő csendje, az Olaszország geográfiájához tartozó törhetetlen „rocca” és a patinától edzett fémek hideg fényű lehelete, a víz és az ég mindent átölelő kék harmóniája. Ezek az élmények ragyognak falainkon, a minden élő és élettelen teremtettségének legmélyebb felismeréseként; Jakobovits Miklós korábbi festői korszakainak kitörni vágyó groteszk figuráival és metafizikus alakzataival ellentétben, alkotójuk felszabadult tudatalattijáról árulkodva.

Jakobovits Miklós mindig is figuratív festőnek deklarálta magát, önálló személyisége került a nagy művészeti áramlatokat, saját utat taposott magának a Hegyen, absztrakcióra haj-

ló, filozofikus természete az anyag és lénye legmélyére ásott, kutatásainak eredményeit jelenítette meg a képalkotás sajátos, jakobovitsi eszközeivel. Legfőbb erénye mégis az a reneszánsz értelemben vett humánus, amivel embertársait és a körülötte levő világot szemlélte, örökítette meg.

Lakatos-Balla Tünde

*

Jelen kiállítás a Nagyváradon sokak számára ismert Mester, az éppen tíz évvel ezelőtt elhunyt Jakobovits Miklós életművébe enged betekintést. A falon látható alkotások nagy része a '90-es évek közepétől a 2000-es évek végéig született, tehát a művész „érett” korszakából származik.

Jakobovits az 1970-es években mély átéléssel festette az olasz metafizikus festők, Carlo Carrà, Mario Sironi vagy az egyik nagy kedvence, Giorgio Morandi munkáira emlékeztető csendeleiteit és absztrakt kompozícióit. A metafizikus festészet alapjául szolgáló itáliai trecento, az arte povera és a francia absztrakt művészeti újhullám stílusjegyei is felfedezhetők az akkor készült munkáin.

Az 1990-es évek közepétől az addigi életműből összeadódó és szervesen felépülő művészi látásmód eredményeképpen újszerű művek keletkeztek: reliefszerű, szobrászati elemeket és technikákat felhasználó sajátos alkotások, a képtárgyak. „Már gyerekkoromban nagyon hatott rám a különböző anyagoknak a szenzorialitása” – vallotta a művész.

A rendszerváltozással járó szabadságérzetnek, az ebből fakadó nyu-

gat-európai kortárs művészettel való találkozásnak a hatására Jakobovits látásmódja is változott. Ám nem csupán a forma változott műveiben, hanem mondanivalója is gazdagodott. Az ebben az időszakban született alkotásai-
ban visszatérő elemként megjelennek az ellentétpárok: a tűz és a víz, a fény és a sötétség, a mélység nyugalma (kékek) vagy a magasságba való feltörés lendülete (vörösek). Az ellentétek primordiális harca, majd egymással való megbékítése lesz jellemző munkáira.

Jakobovits minden művéhez előre kigondolt kutatási felvetéssel fogott hozzá: rejtélyeket kívánt feltárni, egy-egy problémát akart megoldani. Számára a megfejtésre váró titok volt a fő motiváció. A tudatalattiból felsejlő üzenetek felszínre hozása, felkutatása, kibogozása, majd érthetővé tétele hajtotta.

A figuratív korszakához képest a kiállításon bemutatott munkáinak nehezen értelmezhetőségét a környezetre emlékeztető világ és a hétköznapi tárgyak homályossága vagy az emberek és tárgyak konkrét megjelenítésének mellőzése adja. Jakobovits új képi világában nincs a már megszokott otthonosság, sem tapintható racionális összefüggés, de kétségtelenül fellelhető benne egyfajta humán elkötelezettség. Jakobovits célja az volt, hogy saját tudatalanjában megmerítkezve kifejezést adjon belső látomásainak az emberről, az élet és a világ szellemi hátteréről.

Jakobovits azt kutatta, hogyan lehet látható formát adni a dolgok mögötti életnek, munkái a tudatosság, az álmok mögötti valóság szimbolikus kifejezései, mivel az álmok csak ritkán nonfiguratívak vagy absztraktak. Ezek az al-

kotások misztikus jellegűek, a múltból felsejlő szellem megnyilvánulásai. Arra törekedett, hogy a dolgok átjellegítése révén, a fantázia, az álom, a véletlen segítségével, a múltbéli jelenségeket vagy éppen a mulandó látszatot beillesztesse a mögöttes valóságba, az anyagban meglévő szellembé.

A képeken könnyen felismerhető ol-tárok, kapuk vagy boltívek mint sokszor visszatérő képi elemek a régmúltban rejlő ősi szellem emlékét idézik meg, a látható világ mögé megbújít, ősi értelem keresésének megnyilvánulásai.

A kapuk, ajtók vagy boltívek jelentése nem más, mint átjárás a két világ között. A tudatosból a tudattalanba vagy fizikai világból a metafizikaiba, vagy profánból a szakrálisba. Az átjárást akarta kifejezni a két állapot, vagy két világ között: az ismert és az ismeretlen, a fény és a sötétség között. A kapu rejtélyre nyílik meg, de dinamikus és pszichológiai értéke van, mivel nemcsak utat mutat, hanem hív minket, hogy átlépjük. A másik világ felé vezető utazásra hív.

Végezetül magát Jakobovits Miklóst idézem: „Róma az emberi jellem és emelkedettség művészete. Az itt robbantó férfias erőt a jellem ereje, a meggyőzően áradó nyugalma és monumentalitása határozza meg. A Colosseum hatalmas abroncsszerű ereje nem hivalkodó, nem hencegő, nem lekicsinylő a nézőre, hanem felemelő, a nemességet s a méltóságot sugalló. Azt üzeni, hogy érdemes monumentálisan élni, hogy jellemed legmagasabb fokán Te magad legyél, mint magadból sugározó/áradó erő, nemes méltóság, jellem és vitális összefogottság. A boltívek roppantó férfias ívei mellett a monumentális vörös falak szobrászi

Az eltűnt idő

Időüzenet

meglepetése és robusztussága, mintha a szobrászat totális lényegét is jelen-tenék, mert a szobrászat formai erő és energiaáradás, mely kifelé feszül és küldi energiahullámaait a nemes érzetet megérteni képeseknek.”

Füstös-Makár Zsolt

*

Nehezen tudom palástolni amiatti meghatódottságomat, hogy atyai jó barátom, Jakobovits Miklós festőművész kiállításához én mondhatok néhány bevezető mondatot. Oly sokat köszönhetek neki, annyi mindent tanultam tőle a művészetről, az életről. Művészi nagysága az idő múlásával nem halványul, bátran állítom, hogy az ő révén került fel Nagyvárad Európa művészeti térképére. Ami pedig az erdélyi művészársadalmat illeti, amihez tartozását a vére hófokának tulajdonította, azon túl, hogy a XX. század végi alkotók legnagyobbikái közül való, küldetéses szervező lévén ő volt az ötletgazdája az Erdélyi Művészeti Központnak; ezt ugyan Nagyváradon szerette volna látni, de végül is Sepsiszentgyörgyön jött létre. Ugyanő volt a Kolozsváron működő Barabás Miklós Céh egyik újraalapítója 1994-ben és 1997-től elnöke, valamint nagy megbecsülésnek örvendő rendes tagja a budapesti székhelyű Magyar Művészeti Akadémiának. Ezenkívül a Munkácsy-díj és számos egyéb kitüntetés birtokosa.

Akkortájt vált Nagyváradon híressé, amikor én a gimnázium első éveit tapostam, és a nagyváradai művészek éves kollektív tárlatát még annak a háznak a földszintjén rendezték, amit ma Astoria szállodaként ismerünk. Máig

élénken él emlékezetemben az első találkozásom a hangszereket ábrázoló szürreális víziójával – egyszerűen elállt tőle a lélegzetem. A festeni tudásától, a játékos, egyben szigorú formagazdagságától. A visszafogott, harmonikus színvilágától. Ahogyan a fémes, homorú felületeken megcsillan a fény.

A trecento idejében Paolo Ucellónál jelent meg először az a barna-kék-fehér-piros színsor, amit a XX. században mintegy újra felfedeztek, és amit Giorgio Morandi és Carlo Carrà, Jakobovitscsal rokonítható szellemiségű olasz festők is használtak, és amelynek szép példáit itt láthatják a falakon. Ezt a négy színt, ha jól tudom, Ortega y Gasset, a nagy spanyol filozófus és művészetteoretikus a B, A, C, H hangsor megfelelőinek identifikaálta. Azaz Bach zenéjében vélte megtalálni őket, mintegy a legtökéletesebb harmóniára való törekvés eszközeiként. Az isteni szférák zenéjének festői nyelvre fordítása a Jakobovits-piktúrában jellegzetesen jelen van, de az ő kékjei és barnái a természetes pigmentek használata által egy különleges hangulatú, sajátosan egyéni értelmet nyertek... Ugyancsak a spanyol gondolkodótól származik a „festő a festőknek” epitheton ornans, azaz kitüntetető jelző, amivel Velázquez ruházta fel, aki Jakobovits Miklós számára is a legeslegnagyobb volt; egyáltalán a spanyol festészetért rajongott mindenekfelett. Ezt a rajongását hűséges gyűjtőjére, Böhm doktorra is átruházta a madridi Prado Múzeumban tett közös látogatásuk alkalmával.

Egyik nagyon jellegzetes ismerve művészetének az anyagismeret, a különféle, reliefépítéshez alkalmas anyagok használata. A márványportól a rozsdás vödörig, a homoktól egy

autóroncs ajtajáig sok mindent felhasznál, hihetetlenül érzékeny felületeket hozva létre... Azonban ezek a kísérletei soha nem voltak öncélúak, hanem alárendelődtek a színvilágának, mondanivalója igényeinek...

Itt szeretném megemlíteni sajátos viszonyát a kerámiával, élete és alkotómunkája társának, Jakobovits Mártának a műfajával – sokat merített a különféle eljárásokból, a mázak színezésétől egészen a raku technikáig. Ez utóbbi, azaz a szó jelentése szerint a „ráérő idő élvezete”, a Távols-Keleten alakult ki, s igazából jóval több, mint egy egyszerű technikai eljárás, mivel magába foglalja a négy őselemről való gondolkodást, de ugyanúgy a zen filozófia kontemplatív világképét is. Ez a fajta kontempláció a látható és tapintható világról számos művében tetten érhető. Legnagyobb büszkeségemre budapesti otthonom falán is függ egy ebből az alkotói korszakából származó mű.

Munkásságában jól elkülöníthető korszakot szentelt a grotesknek, ami különleges védjegyévé vált művészetének. Annak idején, a romániai diktatúra cseppet sem vidám éveiben a szépen dekorált notabilitások bumfordi figuráinak csoportképei, amelyekhez időről időre különféle zárt intézetek lakóiról készített tanulmányokat is használt, egyfajta sajátos tiltakozásnak és ellenállásnak számítottak. Valahogy úgy, ahogyan annak idején egy másik nagy példakép, az ízig-vérig spanyol Goya ábrázolta IV. Károlyt és családját hovatóvább gyilkos iróniával.

Tevékenységének másik nagyon fontos, önálló fejezete a restaurátori munkája, amit a Körösvidéki Múzeumban végzett, amely azokban az időkben itt,

a püspöki palotában működött. Az ő munkássága révén maradtak meg az utókor számára a püspöki gyűjtemény XVIII. és XIX. századi darabjai. Ugyancsak az ő kezdeményezése nyomán jött létre a Barokk Képtár, amelynek becses művei most az eredeti fényében pompázó palota termeiben láthatók.

Itt most a falakon jobbra azon műveit láthatjuk, amelyeket római tartózkodásának hatására készített. Őt is megcsapta a történelem szele az Örök Városban, a Forum Romanum, a Forum Traiani, a Colosseum, a Teatrum Marcelli, azaz a Marcello Színház kolonádja és a diadalívek látványa; ezeket az élményeket saját festői nyelvére lefordítva örökítette meg. Ezen művek gondolatisága valamiképpen az emberi civilizációnak az időpusztító erejével való szembeszegülése iránti csodálat és alázat felmutatásából eredeztethető, ami a Hitre alapozódik. A nyugati rómaidól egészen az örmény katolicizmusig. Egyes áhítattal átítatott képei egyfajta sajátos, mesészerű hangulatot is árasztanak, sőt belőlük a nosztalgia, az „Et in Arcadia ego” érzése, a rég letűnt csodavilág relieffé és színné merevedett felidézése.

Akik jártak az Örök Városban, azoknak bizonyára feltűnt a mindenütt megjelenő téglavörös és annak sötétebb, esetenként világosabb változata a narancstól az angol vörösig az ókori romok tégláitól a reneszánsz és barokk Róma köz- és lakóépületeinek sokaságán. A Campo de' Fiori körüli házak közül például több viseli ezt a jellegzetesen római színt. Ennek kopottasságát az épületek felújítása során gondosan konzerválva megőrizik, isten ments, hogy újrafestenek, még ha belülről a

modern kor összes vívmányával újítták is fel őket... Róma a XXI. században is időtlen, és külsőségeiben is annak kell maradnia... Jakobovits római képei színeikben is idézik ezt az időtlenséget.

Letekintve a mennyekből bizonyára kedvére való, hogy barátja, néhai Földes doktor segítségével alapított egy nevét viselő díj, s azt a hagyatékát kezelő alapítvány minden évben Kölcsey *Himnuszának* befejezése napján egy olyan személynek ítéli oda, aki hozzátesz valamit az erdélyi kép-

zőművészet ügyéhez. Fájdalmasan felemelő érzés volt elsőnek elnyernem és átvennem a kis szobrocskát. Ebben a pillanatban azonban arra gondolok, hogy az igazi öröm az lenne, ha a nevét viselő díj helyett magával a Mesterrel egymás kiállításait nyithatnánk meg itt, Erdélyben vagy szerte a világban.

A Jakobovits Miklós örök művészi nagyságát hirdető kiállítást ezennel megnyitom.

Jovián György